דער געשעהענער איבערבראָך

מיט מיין אַרטיקל בין איך ניט אויסן קיינעם איבערצייגן אָדער דערווייזן, נאָך ווינציגער — קריטיקירן. מיין אויפ־גאַבע איז נאָר אָנווייזן, אויפמערקזאַם מאַכן, גיבן אַ געשריי, אַז מע זאָל זיך אומקוקן. און זאָל זיין, אַז פון מיין געשריי וועט אַרויס ניט מער, ווי אַ גרילץ, וועט ער דאָך לעכערן עמיצנס אַ טויבן אויער. וויכטיג איז נאָר, אַז אינ׳ם גרילץ זאָל זיך פילן דער יום־טוב׳דיגער אטעם פון מאָמענט.

איך רעד מכח דעם וואָס די יונגע און יונגסטע יידישע דיכטער אין רוסלאַנד האָבן מיט שטורם גענומען די פעסטונג פון דער פאַרעלטערטער יודישער קריטיק און זיינען אַרויס פרייע, אָן שום אָפּשיי פאַר׳ן אויפּציערישן קריטישן אויג. איך שטעל דעם טראָפּ אויפ׳ן אויפּציערישן, ווי אויף דער הויפּט־מכה, מיט וועלכער די קונסט־קריטיק איז געשלאָגן. זי האָט זיך קיינמאָל נישט געקענט באַגניגענען מיט „מה נאה אילן זה”, און זאָל דער בוים וואַקסן, ווי אים וואַקסט זיך — גלייך, קרום, אַבי ער זאָל אַ בוים זיין (און אין קרומקייט איז דאָך אָפּט פאַראַן יענע גרויסע אונמיטעל־באַרע שיינקייט, וואָס פעהלט אַזוי שטאַרק דעם סימעטרישן און גלייכן). זי האָט אויף אַלעמען געמאָסטן איר יחידיש קלייד און האָט געדריקט, געדריקט, שאַבלאָניזירט. און זאָל זי איצט שרייען מיט קולי־קולות, אַז זי באַמערקט נישט דאָס געשעהענע, אַז זי „שוויגט” מחמת גאוה, וועלען אירע געשריי־ען דאָך פאַרטיליגט ווערן אונטערן קאָרגעזאַנג פון אַ גאַנצן דור נייע גליקליך־פרייע זינגער.

איך ברענג דאָ ווייטער אין מיין נאָטיץ ס׳רוב מליצה׳דיגע פראַזן, רעטאָריק, יונגע ברויזנדיגע שורות און דאָך איז אין זיי פאַראַן עפּעס מער ווי דיכטונג... ס׳איז נישט דער פאַר־וועלקטער איינצלנער מיט זיין יחידישער ווייטיג־שטימע. עס רעדט אַ רבים, אַ שליח־צבור. אַ גאַנצער דור האָט אַ קוש געטון די כוואַליס פון גרויסן אומפאַרמיידליכן חורבן איידער ער האָט זיך אַוועקגעלאָזן אויף זיי אומקומען און שווימען. דער דור האט זיך אויף אייביג געזעגנט מיט רוהיגע ברעגן:

„פאַר יוגנט פאַרשייטער און דרייסטער, וואָס האָט
אירע האַפנס אויף שיפן פון אומזין פאַרביטן,
וואָס דענקט נישט און ווייסט נישט פון זיכערע,
רוהיגע ברעגן, —
וואָס טויגן ערפאַרונגען און וויסן פון אַלטע
געמאָסטענע וועגן...” [א. קושניראָוו]

און הפקר, הפקר, ווי דער מיליאנען־קראַך פון אַלע אומ־געקומענע יחידישע וועלטן, האָט דאס נייע ליד אַ שאָט געטון מיט ניין מאָס רייד, געעפנט ביי זיך אַלע אָדערן און נערוון, אַלע קעמערלאַך, וואָס זויפן איין און ברעכן אויס און... זיך פאַרכליונעט:

„דאָס רעדט מיט אייך איך, עקראַן!
טאַשמעס פון סאַמיט אין ראַמען געגילטע
האָבן לאנג מיך געהאַלטן געקאָוועט,
באַצירטע מחיצה׳ס, ווענט און צאָמען
האָבן אונז שטענדיג געזונדערט,
און רוף מיינעם העלן האָט מען פאַרביטן
מיט קרומע געשרייען פון שילדן...

[א. קושניראָוו]

און ס׳זיינען זיך צוגאַנגען ווענט. „אויס דעכער, אויס צילן, אויס תקופות. פון צייט צו צייט קומט נאָך אַלץ מאנען זיין חוב דער נעכטן — דער אַלטער פעטער קומט צופאָרן מיט די טויטע פאָרן. ער פאָרט „אויף די ירידים”...

פאָרט מיין פעטער, טראָגט זיך אום
אין אַן אַלטער תיבה אויף אַ קאַלאַמוטנע ים.
...חיות עופות פאָרן־ווייז טויטע אין דער תיבה.

[ל. קוויטקאָ].

אַ פאַרמענט־געלינקע נשמה מאַכט אַלע מאָל אַ נייע אָנ־שטרענגונג אויף עפנען דאָס מויל. זי איז שוין כלומר׳שט קיינער נישט און איז „אַלע” — זי איז אינ׳ם דיכטער אַליין... לאַכט דעם דיכטערס שטורם און טרייבט אַרויס פון זיך דעם דיבוק — טרייבט פון זיך דאָס אַלטע מתושלח מענשל מיטן זכרון פון אַ גאָט צי פון אַ קנעכט — דעם אייביג ניכטערן זכרון:

נו געוועז איז אַמאָל אין מיין לאַנד,
אין גרינעם און טאָליגן ווינקל אין גליל,
נו געוועז איז אַ אידישע מאַמע און געהאַט האָט אַ קינד,
און פון קינד איז געוואָרן אַ מאַן
מיט שאָפּענע גלויביגע אויגן.
... איז ביז וואַנען קעגן הימלשן חלל
אויף קלויסטערישע שפיצן
וועלן גאָלדענע פאַסן זיך קרייצן?

— — — — — — — — — — — — — —

און האָט דאָרט אַ צווייטער
געקלונגען אין בלינדן
און ניכטערן בוזעם
מיט דרייסיג מיט
זילבערנע שטיק...

[ד. האָפשטיין]

איז דערשטיקן אים און פאַרשרייען אין זיך גופא, דעם אייביג ניכטערן זכרון, צופירן אים צו זיין אייביגער אַנט־בלויזטער שאַנד און אים באַווייזן:

„אויף שלאַכטפעלדער וויסטע וואַלגערט איר זיך
געשאָכטענע
צערשטאָכענע
מיט אַרויסגעפאַלענע געדערעם,
ווי אויף מיסטיגע קופעס
זשומען אום פליגן אויף אייך
פאַרקריכן אין אייערע אָפענע מיילער
און לעקן.

[א. קושניראָוו

אדער: קוקט ס׳האָט
אַ קויל
אויסגעשאָסן
און ווען אפילו
פון אַ פייַער מויל
אויסגעשפיגן.
צי גאָר
אַ מעטעאָר?
דער ליגן
אויסגעשריגן
פון אַ גאַנצן דור?
ס׳הייסט: טויזנט הערצער פאָכן
און טויזנט מאָגנס קאָכן
און איך פאַר אַלע
אויסגעבראָכן.

[מ. ליפשיץ.

כ׳האָב בכיון גענומען ציטאַטן פון פיר כמעט אַלע פאַר־שידנע פאָעטן. — פאַרשידנער חן, פארשידנע פאַליטרען, בילדער און פאַרבן, און דאָך געצילט אין איין פינטל, אין האַרץ פון גרויסן אָפּגאָט און אָהן קלענסטער מורא פאַר רעטאָ־ריק, פאַר אויסערליך־וואָכידיגע קאַרבן און צייטווייז — אפילו פאַר בדחניש. היי איר, וואָס רינצלט זיך די פּנים׳ר מיט בוימלדיגע חכמה׳לאַך פון אויסגעהאַלטקייט פון יונגער זקנה און פודרט זיך מיט רויך פון גרויסשטעטיגע ציגאַרן, איר, וואָס קוקט מיט קנייטשעלע ביים אויג, מיט קלוגעטשקן קנייטשעלע פון אייראָפּעאישן פעליעטאָניסט, — זוכט נישט ביי דעם יונגן דור פאָעטן קיין גאַנצקייט, קיין אָפּגעפוצטע שיך, צי קיין זשאָנגליאָריש שטעקעלע פון אַ ניימאָדישן פראַנט. ס׳שטעקט אין זיי עפּעס מער פון גאַנצקייט, ווי אין דער צייט — קיין מינסטער חשק אויסגעהאַלטן צו זיין מיט אייך, מיט זיך, מיט קיינעם: גאַנץ זיין? ווער האָט אויסגעטראַכט דעם ליגן? נישטאָ מער קיין געזעץ, קיין רוימן און קיין סדר. פזמונים! געזעץ האָט אויסגעטראַכט אַ מענש, אַ כאַאָטיש לעבן ליגט אין מיר, אין דיר און אין אַלע. נישטאָ קיין איינהייטליכער זין אין מיין לעבן, ווי אין דיינעם, ווי אין אַלע, וואָס טאַנצן אויף גרויסן גרעניץ אין קאַראַהאָד האַנט ביי האַנט, זייט ביי זייט, איינמאָל שכור, איינמאָל ניכטער — אויפן קאָפּ אַ גרויסע חופּה, רויטע פלעקן, אַ חתונה, ווען? אַלעמס — מחותנים ביי טייפלאָנים. ווייל אַ נייער דור מער נישט קניפּלן בעת ער טריט אַריין אין לאַנד פון געלייטערטן נביאיש. דורך לעכר, ריסן

chief metaphor

מוז אַרויסקוקן דעם נביא׳ס לייב, ווי קאָן אַ נביא אין זינען האָבן זיך לאַטן?.. ווייל ער שרייען פריי מיט ניין מאָס רייד, ווי ס׳שרייט אין אים אויפ׳ן שייד וועג זיין גאַנץ לעבן. — גאַנץ אין דרויסן און צעבראָכן אינעווייניג — ס איז אַ ליגן אויסגע־טראַכט ווי אַ ליגן־אַ געזעץ, א דור מוז איצט שיטן מיט ניין מאָס רייד, נאָר פון די ניין מאָס איז דאָס נאָך דערווייל נאר די מאָס די ערשטע...

איך האָב ציטירט דאָ נישט מער, ווי פיר. אָבער זיי זיינען אין די צענדליגער — אַ רבים. פאַראַן צווישן זיי פאַרביטערטע — בלאַסע פלעקן פון אייביג נישט געזעטיגטן קינסטלערישן גאַרן. דערויף איז דאָס אַ רעוואָלוציאנערע צייט. אַ חתונה ביי דער מענשהייט — פראַנק און פריי שפּרייזט אַרום דער בדחן און האָט תמיד צו פאַרקויפן פאַר אַ גראָשן וויינענדיגס צי שטורמדיגס. דאָס אמת קינסטלערישע האָט זיך נאָך נישט באַוויזן פון אים אָפּצוטיילן. איז דען חתונה אַ צייט „בדחניש” צו באַקעמפן? ס׳איז יונגע פרייד — העלע ניט געפלאַנטע פאַרביגקייט. יונגע און שנעלע, שנעלע הענט ריי־סן בלומען אויף אַ פעלד אין אַ בשותפות׳דיגן בוקעט, מאַכן פונ׳ם בוקעט אַ בעזעם און קערן אויס די שטוב. איז צו אלע בלומען־ריחות פון בוקעט צוגעקומען אַ גערויך פון פרישן זומערדיגן שטויב... אַ חיות׳דיגר גערויך. אַ מנין הענט קערן אויס די שטוב מיט בלומען... און ס׳בלייבט, ס׳בלייבט פאַר די קומענדיגע דורות: אַ אויסגעקערטע שטוב; אַ פאַרשטויב־טער בלומען־קראַנץ.

אין דער געשיכטע וועלן זיי געוויס אַריין גאַנצערהייד: „דער דור פאָעטן”, ווי אַן אוווערטיורע צו דער שטורמישער סימפאָניע, וואָס אָרגאַניזירט גליקלאַך די אומגליקליכע וועה־געשרייען בשעת׳ן אויפבויען פון לאַנגן פעסטן בריק, וועלכר פירט צום גלייכגעוויכט פון נייעם לעבן. זיי זאַלבן דאָ אַ נייעם גאָט. און ס׳מוז באַצייכנט ווערן דער ערשטער שווערער וועג פון די, וואָס שפּאַלטן אַן אידיאָלאָגיע אין דער צייט. דאָפּעלט שווער איז דער האַמער, וואָס קלאָפּט אויף אייגענער שטיי־נערנער ברוסט. קוקט, ווי ס׳פליען אונ׳רחמנות׳דיגע פינקן פון אייגענעם אנגעווייטיגדיגן לייב:

איך וויל גאָר זיין מיין מוסר אינם חושך,
ווי איך שטעה און גנב׳ע, ווי די דיקע וואַנט
פון אייער נאַכט פון מיין נאַכט היט מיינע געשרייען, —
אויפלייכטן אַ בליץ טאָן: — זעהט אָט בין איך,
האַלט מיך, כאַפּט מיך!

[מ. ליפשיץ.

זיי זיינען באַלד גרייט זיך לאָזן, ווי בדחנישע גאסן־זינ־גער איבער די הויפן:

ווער בין איך, וואס בין איך און וועמענס
אויב ניט וועלטס און ניט מענשנס אַ קינד.
צי בין איך ניט די פאסנדסטע טעמאַ
פאַר דער ליד, וואָס איך שאַף אַ צינד.
וואס בין איך, ווער בין איך און וועמענס
אין היינטיגן טאָג אינם שטאַרקן,
איך וואַרף אייך אין פנים דעם אמת,
אַז איך בין אַ קעסט־קינד פון מארקן.

[א. קושניראָוו.

אַן עכט באַגאַפטער פּאָעט, וואָס דובלט אויס ביי זיך אויף בּרוסטן־טאוול צירליך אויסגעטאָקטע שורות — שטאַרקע און דינאַמישע, ווי פייערדיקע שלאַנגען:

מיינע שיפן שוין וואַרטן אויף ווינטן
ביים האַפן פון צעשטערטן גליק.
איך האָב רוהיג צעשלייפט און צעבונדן
די רינגען, די קייטן, די שטריק.

אַזאַ דיכטער לאָזט זיך פלוצים אַוועק מיט קרומע בדחן־פיס אויף דער אַרענע — אַ דביקות־טאַנץ פאַר זיך, פאַר מיר, פאַר אייך און פאַר אַלע חוזקס, טייפלס, וואָס זיצן אין מיר, אין אייך און אין אַלע. נאָר נאָך עפּעס שטאַרקערס זיצט טיף אין אים ווי אין אַנדערע איינציגע געציילטע זינגערס פון זיין דור — גרעסערס פון אַ גאָט און פון אַ לעבן. און אויפ׳ן פייער פון גרויסן מזבח מוז אויפגיין אַלעס, אַלעס צוזאַמען מיט זינדיג־אָנגעזויגענער טשאַדנדיגער וועלט:

כ׳קען ניט מער! גענוג. איך בין די אַלטע זונה,
וואָס פאַר אַ מטבע גייט זי מיט אייך שלאָפן.
אָבער איך בין דאָך מעהר, און ניט נאָר יענע זונה.
כ׳בין דאָך די גאַסן, וואו די זונות וואוינען,
כ׳בין דאָך די מטבע וואָס וועט זי באַלוינען.
כ׳בין דאָך די פאַרוואָגלטע און זאַטליכע פאַרשוינען,
וואָס מיט זונות גיין. איך בין דאָך אויך אַ זוינער,
וואָס וועט מיט גלח מאָרגן זונות שטראָפן.

[מ. ליפשיץ.]

ס׳גליהט די גרויסע לייד. זי לעגט אַריבער גאָט אויף קני און שמייסט אים אנעט. איז וועמען איז שוין דאָ צו גלייכן איצט מיט אָט דעם דור? אַלטע קורזיכטיגע סקעפּטיקער־אויגן, ווייס איך, וועלן קריטיש נישטערן איבער אָטדי ציטירטע שורות און קנייטשן מיט די אַקסלען. אויף זייער אַלטן לאָ־טיק־שטייגער וועלן זיי וועלן קניפּלען, זוכן די שפורי פון אַ טאַטן צי פון אַ „זיידן״ און ניט געפינען, סיידן אין די אַמאָליגע נביאישע צייטן, ווייל ס׳איז בלאָס געזיכט פון שיידוועגס צייט. קען מען פאָרן צוויי קאַסע אויגן אויף איין פנים, בעת יעדער אויג קוקט באַזונדער אין זיין תהום? בעת יעדערער טראָגט אויף זיך באַזונדער זיין קאַרליק און זיין ריז?..

איך זאָג עס אָט אַ קעגן וואָס:

ווי מיט אַ כיון ווערט באַ אונז פאַרשוויגן די יידישע דיכטונג אין רוסלאַנד. צי אפשר דערגיין ניט פון דאָרט די ביכעלאַך — ביכער? צי אפשר זיינען די וואָס טינטלען מיט די פּענעס עובר־בטל. דאָ רעד איך ניט וועגן קריטיק נאָר פשוט וועגן אויפמערקזאַם מאַכן. ס׳קומט אויס, אַז אַ חוץ איינעם צוויי וואָס „לאַטן זעק״ און טרעפן פונקט צום בדחנישן און שוואַכן, זעהט קיינער ניט אָטדעם נייעם דור, וואָס האָט אַ קוש געטאָן די כוואַליס פון גרויסן חורבן איידער ער האָט זיך געלאָזט אויף זיי אומקומען און שווימען. אויף אַ ים, באַשטראַלט מיט בלוטיגער שקיעה פון אַ וועלט, שווימען זיי אַוועק אין אַ גרויסער געשלאָסנער זיג־זאַגן־ריידהע. זיי לעגן קלאַפּטער ווי בני נביאים. און איר וואָס טינטלט מיט די פּענעס זענט האַלב מאַניאַק האַלב עובר־בטל גאַוהדיג, שטייט איר צו זיי אַלץ מיט די פּלייצעס, און וואַרט נאָך אַלץ מע זאָל אייך קומען בעטן, איר זעהט ניט ווי אויפן ווייטסטן שטעגעלע דאָרט, באַשטראַלט מיט לעצטן בלוט פון אונטער־גייענדיגער וועלט האָט עמיצער פון זיי, די אַוועקגעשווימענע, זיך שוין אַרויסגערוקט פאָרויס און מיט אַן האַנט אַן אויסגצוי־געַנער און אַ מידער מידער וואַרפט ער אָט־אָט־אָט אַריין אַ קלאַפּטער אין אַ וועלט א יומטובדיג אויסגעוואַשענער און אַ נייער.

דוד בערגעלסאָן